

Tuula Nuutinen, Leena Kärkkäinen, Sini Niinistö, Kyösti Hassinen ja Eero Lukkarinen

Paikallinen metsäohjelma – yhteisöllistä ideointia ja vuorovaikutusta

Joulukuussa 2007 valmistui Kolin ja Hattusaaren kylien alueelle Suomen ensimmäinen paikallinen metsäohjelma (Nuutinen ym. 2007). Paikallinen metsäohjelma (PMO) on yksi kansainvälisen kolmevuotisen (2005–2007) ELAV-hankkeen tulos. ELAV on lyhenne hankkeen englanninkielisestä nimestä *Enhancing Local Activity and Values from forest land through community-led strategic planning*. Hankkeen tarkoituksena oli kehittää metsien käytön strategista suunnittelua kylätasolla.

Hankkeen taustalla olivat seuraavat perusoletukset:

- Metsiin ja puuhun perustuvalla elinkeinotoiminnalla sekä metsillä elinympäristönä on tärkeä rooli elinvoimaisen ja toimivan maaseudun säilyttämisessä.
- Metsiin perustuvien elinkeinojen ja metsän muiden käyttömuotojen yhteensovittaminen on maaseudun elinvoimaisuudelle tärkeää.
- Metsän eri käyttömuotojen yhteensovittamisessa ollaan siirtymässä kaavamaisista, ulkoa ja ylhäältä päin asetetuista käyttörajoituksista markkinalähtöisiin mekanismeihin kuten luontoarvokauppaan ja maiseman vuokraukseen.
- Metsiin ja puuhun perustuvien tuotteiden ja palveluiden valikoiman laajentuminen tuo uusia haasteita metsien käytön suunnittelulle ja luo paineita sen kehittämiseksi.
- Kylien toiminnan ja lähiympäristön kehittämisessä parhaat asiantuntijat löytyvät paikallistasolta.

Suunnittelun kehittämisen lähtökohtana olivat siis paikalliset tarpeet ja paikallinen osaaminen.

ELAV-hanketta rahoitti EU:n Interreg IIIB Pohjoisen periferia -ohjelma. Hankkeeseen osallistui metsäorganisaatioita Suomen lisäksi Ruotsista, Norjasta, Islannista ja Skotlannista. Suomessa hankkeen kansallinen rahoittaja oli maa- ja metsätalousministeriö ja toteuttajina Metsäntutkimuslaitos (Metla), Metsäkeskus Pohjois-Karjala ja Metsänhoitoyhdistys Pohjois-Karjala. Jokaisessa osallistujamaassa oli oma kohdealueensa. Suomessa kohdealueeksi valittiin Kolin ja Hattusaaren kylät. Alueen valintaan vaikutti erityisesti se, että alueen metsissä on merkittäviä maisema-, luonto-, kulttuuri- ja virkistyskäyttöarvoja. Lisäksi Kolin ja Hattusaaren alueella oli valmiina eri käyttömuotoihin liittyviä linjauksia ja suunnitelmia, jotka tarjosivat metsien käytön suunnittelulle valmiin viitekehyksen. Alueen valintaan vaikutti myös se, että samanaikaisesti Kolin ja Hattusaaren alueella oli käynnissä metsäkeskuksen tilakohtaisen suunnittelun alueellinen markkinointi- ja toteutusprojekti, joka tarjosi erinomaiset mahdollisuudet myös metsänomistajien yksilölliseen tukeen ja neuvontaan.

Itse ohjelmatyö tehtiin kylätasolla, kaikille kiinnostuneille avoimessa paikallisessa työryhmässä. Työhön osallistuivat paikalliset metsänomistajat ja muut yrittäjät sekä kyläläiset. Ohjelmaprosessin aikana Kolia koskevaa muuta aineistoa (esimerkiksi muiden toimialojen tai tahojen suunnitelmia) ja eri alojen asiantuntemusta saatiin lukuisista organisaatioista ja asiantuntijoilta. Ohjelmatyön teknisestä tuesta, alueellisista metsälaskelmista sekä rahoituslähteiden kartoituksesta vastasi Metsäntut-

kimuslaitos. Metsäkeskus Pohjois-Karjala raportoi metsäohjelmaan yksityismetsien metsävaroista, hakkuista ja metsänhoitotöistä, minkä perusteella Metsänhoitoyhdistys Pohjois-Karjala laskee puuntuotannon ja metsänhoitotöiden työllistävän vaikutuksen ohjelma-alueella. Nämä molemmat organisaatiot vastasivat metsänomistajien tuesta ja neuvonnasta (esimerkiksi metsäkeskuksen tilakohtainen metsäsuunnittelu) valmistelutyön aikana.

Paikallisen metsäohjelman hyödyt perustuvat toisaalta vuorovaikutteiseen valmistelutyöhön ja toisaalta työn tulokseen eli metsäohjelmaan. Vuorovaikutteisia työmuotoja olivat paikallisen työryhmän kokoukset sekä ohjelmadokumentin työstämiseen liittyvät palautekeskustelut ja kirjeenvaihto, laajemmat yleisötilaisuudet ja kansainväliset henkilövaihdot. Lisäksi vuorovaikutuksessa hyödynnettiin hankkeen internet-sivuja ja -palveluita. Yleisötilaisuuksissa mm. tarjottiin paikallisille toimijoille tietoa metsiin liittyvien tuotteiden ja palveluiden kysynnästä sekä niiden tuotteistamiseen liittyvistä rahoitusmahdollisuuksista. Hankkeen kansainvälisen yhteistyöverkoston kautta paikallisilla toimijoilla oli mahdollisuus tutustua vastaaviin hankkeisiin maissa, joiden metsävarat, omistusolot ja eri käyttömuotojen kysyntä vaihtelevat, ja hyödyntää tietoja oman yhteisönsä kansainvälistymisprosesseissa.

Suomen ympäristökeskuksen kestävä luonnonvarapolitiikan tutkija Taru Peltola on tutustunut PMO-julkaisuun ja yllätynyt (Peltola 2008) siitä, että metsätalous on matkailua ja muita elinkeinoja vahvemmin esillä Kolin ja Hattusaaren paikallisessa metsäohjelmassa. Hänen havaintonsa on oikea. PMO keskittyy metsiin ja metsätalouteen, koska Kolille on jo tehty sekä kyläsuunnitelma (Kolin kylän...1993) että matkailun kehittämissuunnitelma (Kolin Master Plan 2007). On myös totta, että työryhmä korosti metsien talouskäyttöä ja energiapuuta enemmän kuin matkailua, polkuja ja latuja. Työryhmän määrittelemä painoarvo 11,5 % matkailulle (ks. PMO, s. 28, taulukko 3) ei siis koske matkailuelinkeinoa kokonaisuutena – kuten Peltola antaa ymmärtää – vaan metsiin perustuvan matkailun tarjoamia mahdollisuuksia ja haasteita metsien käytölle ja hoidolle. Tavoitteeseen viitataan otsikolla ”matkailu, polut ja ladut”. PMO:n näkökulma matkailuun perustuu ensisijassa sellaisiin metsiin ja puuhun perustuviin tuotteisiin ja palveluihin, joita metsänomistajat voi-

vat tarjota matkailijoille, yrittäjille tai yhteiskunnalle. PMO-prosessin yhtenä tavoitteena oli tunnistaa metsänomistajien ansaintamahdollisuuksia sekä siihen liittyviä yhteistyömahdollisuuksia muiden paikallisten yrittäjien kanssa matkailuun perustuvien ja matkailua tukevien tuotteiden ja palveluiden kehittämiseksi. Tämän PMO:n tavoitteen Peltolakin on hyvin tunnistanut, ja selvästi sitä arvostaa. Työryhmän määrittelemä painoarvo 54,5 % ei puolestaan koske pelkästään hakkuumahdollisuuksia – kuten Peltola esittää – vaan metsien talouskäyttöä, mukaan lukien energiapuu.

Peltolaa näyttää häiritsevän se, että paikallisen työryhmän asettamat tavoitteet ”tuottoisat metsät” ja ”laatupuun kasvatusta” ovat tuttuja kansallisesta metsäohjelmasta (KMO). Hän esittää ohjelmaa ”lähemmin tarkasteltuaan” (työskentelytapaa kuvaava termi on Peltolan), että ohjelman tavoitteet (ks. PMO, taulukko 4, s. 32) eivät ole paikallisia vaan ylhäältä (tieteestä ja kansallisesta metsäpolitiikasta) alaspäin johdettuja. Peltolan tulkinta ei voi perustua PMO-julkaisuun. PMO:n luvussa 2.4 on kuvattu ohjelmajärjestelmän vaiheet. Paikallinen työryhmä määritteli tavoitteet ensimmäisessä työryhmän kokouksessa ja tavoitteiden tärkeimmät toisessa työryhmän kokouksessa. Alueen metsille laskettuja tuotanto- ja käyttömahdollisuusarvioita tarkasteltiin vasta kolmannessa työryhmän kokouksessa. KMO:n tai AMO:n tavoitteita ei käsitelty yhdessäkään työryhmän kokouksessa. Sekä ”tuottoisat metsät” että ”laatupuun kasvatusta” nousivat paikallisen työryhmän keskustelujen lisäksi esille myös laajemmissa yleisötilaisuuksissa. Nopeasti kasvavan puuston ja korkealaatuisten puutuotteiden roolia hiilensitojana pidettiin tärkeänä ilmastomuutoksen torjunnassa. Työryhmässä korostettiin laatupuun kasvatuksen merkitystä myös metsämaisan hoidossa ja metsänomistajien puunmyyntituloissa. Metsien talouskäyttöön liittyvät energiapuukysymykset nousivat myös toistuvasti esille. Siihen saattoi olla syynä tarve ilmastomuutoksen torjuntaan, työllistämiseen tai metsien hoitoon. Esille tuodut näkökulmat ehkä osoittavat, että paikalliset ihmiset seuraavat julkista keskustelua. PMO:ssa on raportoitu se, mitä paikalliset ovat itse halunneet nostaa esille. Toivottavasti paikallisten näkemyksiä ei sivuuteta alueellisessa ja valtakunnallisessa metsäpolitiikassa sen vuoksi, että he ovat huolissaan itselleen läheisistä asioista kuten

tuolonlähteistä, työllisyydestä ja elinympäristöstä, ja ideoivat yhteisönä ratkaisuja, joilla he itse voivat vaikuttaa näihin tärkeänä pitämiinsä asioihin.

Metsien tuotanto- ja käyttömahdollisuusarviot ovat laajempi kokonaisuus kuin hakkuumahdollisuudet, joihin Peltola toistuvasti tekstissään viittaa. PMO:ssa metsätalous sisältää metsien käytön ja arvon laajemmin kuin pelkästään hakkuut ja puunmyyntitulot. Työryhmän määrittelemät tavoitteet on jaettu kolmeen pääryhmään: puuvarojen talouskäyttöön ja energiapuuhun liittyviin tavoitteisiin, metsän muihin arvoihin liittyviin tavoitteisiin ja työpaikkoihin liittyviin tavoitteisiin. Ryhmäjäko puu ja ”muut metsäarvot” (Peltolan käyttämä lyhenne) ei ole tarkoitettu vastakkainasetteluksi eikä sana ”muu” vähätteleväksi. Vaihtoehtona ”metsien muille arvoille” olisi suora käänös englanninkielisestä termistä ”non-wood forest values” eli ”ei-puuaineiset metsäarvot”. ”Metsien muut arvot” on vakiintunut suomalainen vastine ”non-wood forest values” -termille.

Peltola suhtautuu erityisen kriittisesti vaihtoehtolaskelmiin. PMO:ssa vaihtoehtolaskelmien avulla on yritetty havainnollistaa sitä, miten metsien tuleva kehitys (seuraavat 30 vuotta) sekä metsien tulevat tuotanto- ja käyttömahdollisuudet ovat ehdollisia metsien käsittelylle. Vaihtoehtolaskelmat on tehty kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa on laskettu seurausvaikutukset kahdelle eri hakkuuskenaariolle (ns. peruslaskelmat). Ensimmäisessä peruslaskelmassa on laskettu, miten metsät kehittyisivät, jos jostain syystä hakattaisiin kaikki, mikä kannattavasti voitaisiin hakata. Toisessa peruslaskelmassa on haettu suurin kestävä hakkuukertymä. Nämä peruslaskelmat tuottivat taustatietoja työryhmän omien vaihtoehtojen (ns. lisälaskelmat) määrittelyä varten. Taustatiedot, jotka kuvaavat kvantitatiivisesti juuri tarkasteltavana olevan alueen omia metsävaroja auttoivat paikallista työryhmää hahmottamaan toisaalta paikallisia ominaispiirteitä (esimerkiksi metsien puulajisuhteita) ja toisaalta oman toiminnan ja toimintamahdollisuuksien suuruusluokkaa.

Sekä perus- että lisälaskelmat on tehty ns. monilähteisellä valtakunnan metsien inventoinnin (MVMI) aineistolla. MVMI:ssä on yhdistetty VMI:n koeala- ja puumittaukset, Kolin ja Hattusaaren alueelta otetut satelliittikuvat sekä aluetta koskevat muut kartta-aineistot, joiden avulla voidaan kuvata mm.

maankäytön rajoituksia. MVMI-aineisto valittiin ohjelmatyön lähtöaineistoksi, koska metsänomistajien tilakohtaiset suunnitelmat ja niitä varten kerätyt metsikkötiedot on tarkoitettu heidän oman toimintansa suunnittelua varten. ”Valtakunnan metsien inventointi” -nimi tulee siitä, että Metsäntutkimuslaitos tekee koeala- ja puumittauksia koko maassa. VMI ei siis tarkoita, että jonkin alueen laskelmat perustuisivat Suomen metsiä kuvaaviin valtakunnallisiin tilastoihin – tai mittauksiin kätkettyihin metsäpoliittisiin tavoitteisiin, kuten Peltola esittää. MVMI-aineistoon perustuvat vaihtoehtolaskelmat eivät siis ole Peltolan kuvaamia valintakaupan hyllytuotteita. Vaihtoehtolaskelmat on tehty erityisesti Kolin ja Hattusaaren alueelle. Laskelmat perustuvat alueen metsistä hankittuihin tietoihin. Lisälaskelmat määriteltiin paikallisessa työryhmässä. Sekä perus- että lisälaskelmia pyrittiin kuvaamaan työryhmän määrittelemiä kriteereitä vastaavilla indikaattoreilla. Eri laskelmista esitettiin lähimmän 30 vuoden jaksolle mm. metsien pinta-alan kehittyminen puulajeittain ja ikäluokittain, puuston tilavuuden kehittyminen puulajeittain, hakkuupinta-alat hakkuutavoittain, puutavaralajeittaiset hakkuukertymät, päätehakkuista korjattavissa oleva energiapuun biomassa ja työmenekki.

Peltola väittää, että ”työryhmän tehtäväksi tuli pohtia sitä, kuinka paljon Kolilla on varaa jättää hakkaamatta”. Väite on outo. Tällaista tehtävää ei ole annettu eikä sellaista mainita PMO:ssa. Peltola on myös huolissaan ”miten ylhäältä johdettu prosessi voisikaan ratkaista eri elinkeinojen välistä kiistaa, jos se ei ota täysimääräisesti huomioon paikallisia olosuhteita”. Vaikka PMO-prosessin aikana käytiin vilkasta keskustelua ja joihinkin ohjelman toimenpide-ehdotuksiin kirjattiin erilaisia painotuksia, kiistoja eri elinkeinojen välillä ei esiintynyt eikä tullut esille. Päinvastoin: paikalliset arvostivat prosessin avoimuutta ja vuorovaikutteisuutta, joka avasi uusia yhteistyö- ja verkostoitumismahdollisuuksia mm. metsänomistajien ja matkailuyrittäjien välille (Lindroos 2008). Yhtenä selityksenä voi olla, että useimmilla paikalliseen työryhmään kuuluneilla henkilöillä oli useita taustaryhmiä ja rooleja ky- läyhteisössä, jolloin kiinnostus ja valmius ymmärtää erilaisia näkökulmia on suurempi kuin perinteisessä sidosryhmäosallistumisessa, jossa osallistuja edustaa vain yhtä intressitahoa.

Peltola harmittelee myös, että ”Kolilla toteutettu metsäohjelma antaa vain vaillinaisen vastauksen siihen, mitä metsäpolitiikka on paikallisella tasolla”. Kysymys ”mitä metsäpolitiikka on paikallisella tasolla” on tärkeä. PMO on paikallisiin tarpeisiin ja paikalliseen asiantuntemukseen perustuva työ, jonka tulokset on tarkoitettu paikallisten käyttöön. PMO ei siis ole tieteellinen julkaisu, jossa olisi haettu vastausta Peltolan esittämään kysymykseen. Tämä kysymys ja Peltolan muutkin yhteiskuntapolitiikan tutkimustraditioihin nojaavat kommentit herättävät uusia ideoita sekä paikallisten ohjelmajärjestelmien ja niiden dokumentoinnin kehittämiseksi että jatkotutkimuksille.

Ohjelmajärjestelmien kehittämisessä on tärkeää kiinnittää huomiota paikallislähtöisyyteen. Kolin ja Hattusaaren paikallinen metsäohjelma käynnistyi kansainvälisen hankkeen konkretisoinnista Suomen oloihin. Ohjelmaa ei siis voi kutsua paikallislähtöiseksi, jos ”lähtöisyys” tarkoittaa aloitteen tekoa. Kolin ja Hattusaaren paikallisen metsäohjelman kokemusten perusteella on maaseutupoliittiseen kokonaisuohjelmaan esitetty, että jatkossa vastaavien järjestelmien aloitteen tekijöitä voisivat olla kyläyhdistykset.

Ohjelmien dokumentoinnissa on jatkossa kiinnitettävä enemmän huomiota siihen, kenelle ja miten asioita dokumentoidaan. PMO on tarkoitettu paikallisten ihmisten käyttöön, eikä siinä näköjään ole otettu riittävästi huomioon esimerkiksi yhteiskuntapolitiikan tutkijoiden tietotarpeita. Tutkijat tarvitsevat ilmeisesti oman raportin, jossa on kuvattu yksityiskohtaisesti mm. tiedon rooli prosessissa, vuorovaikutustilanteet sekä eri politiikkajärjestelmien suhteet toisiinsa.

Myös ohjelmajärjestelmien tukea voi kehittää monin tavoin. Metsäsuunnittelun tutkimuksen kannalta on haasteellista mm. vaihtoehtolaskelmien, vaikutusarvioiden ja arviointimenetelmien kehittäminen siten, että mahdollisimman monia paikallisten kriteereistä voitaisiin arvioida yhteismitallisesti – ja ihmisläheisesti.

Kirjallisuutta

- Kolin kylän tulevaisuusverstaan yhteenveto. 1993. Moniste.
- Kolin Master Plan: Ainutlaatuinen Koli. 2007. Suunnittelukeskus Oy. 53 s. + 7 liitettä. Saatavissa: http://koli.fi/Koli_raportti_lop.pdf.
- Lindroos, M. 2008. Pioneerityötä Kolilla – Suomen ensimmäinen paikallinen metsäohjelma Kolin ja Hattusaaren alueelle. Metsäntutkimus 1/2008: 4–8. Saatavissa: <http://www.metla.fi/asiakaslehti/2008/metsantutkimus-08-01.pdf>.
- Nuutinen, T., Kärkkäinen, L., Niinistö, S., Hassinen K. & Lukkarinen, E. (toim.). 2007. Kolin ja Hattusaaren paikallinen metsäohjelma. Metsäntutkimuslaitos. Joensuu. 49 s. Saatavissa: <http://www.metla.fi/julkaisut/muut/koli-hattusaari/koli-hattusaari.pdf>.
- Peltola, T. 2008. Mitä on paikallinen metsäpolitiikka? Metsätieteen aikakauskirja 2/2008: 135–136.

- Prof. Tuula Nuutinen, MMT Leena Kärkkäinen, Metla, Joensuun toimintayksikkö; MMM Sini Niinistö, Joensuun yliopisto, metsätieteellinen tiedekunta; metsäsuunnittelupäällikkö Kyösti Hassinen, Pohjois-Karjalan metsäkeskus; toiminnanjohtaja Eero Lukkarinen, Pohjois-Karjalan metsänhoitoyhdistykset.
Sähköposti tuula.nuutinen@metla.fi